

استخاره گرفتن و ریشه‌های تاریخی آن

24 بهمن 1390

علی فرح‌بخش / رادیو کوچه

«استخاره» یعنی طلب خیر کردن و از نظرگاه اسلامی، مشروتی‌ست بین مخلوق و خالق. اما استخاره کردن از کجا پدید آمده و آیا اسلام مبتکر آن است؟

این لغت در دین اسلام، به معنای سپردن تصمیم به دست خداوند است. استخاره انواع گوناگون دارد: استخاره مطلق، استخاره مشورتی، استخاره قلبی، استخاره با قرآن، استخاره با تسبیح و استخاره با کاغذ.

«علامه طباطبایی» در خصوص استخاره گفته است: «حقیقت امر این است که انسان وقتی بخواهد به کاری دست بزند ناچار است زیر و روی آن کار را بررسی نموده و تا آنجا که می‌تواند فکر خود را که گزینه و موهبتی‌ست خدادادی به کار بیندازد و چنانچه از این راه نتوانست صلاح خود را در آن کار تشخیص دهد، ناگزیر باید از دیگران کمک فکری گرفته و تصمیم خود را با کسانی که صلاحیت مشورت و قوه تشخیص صلاح و فساد را دارند، در میان بگذارد تا به کمک فکر آن‌ها خیر خود را در انجام دادن آن کار یا ترک آن کار، تشخیص دهد و اگر از این راه هم چیزی دست‌گیرش نشد، چاره‌ای جز این که متوسل به خدای خود شده و خیر خود را از او مسالت نماید، ندارد و این همان استخاره است و نباید این عمل را که عبارت است از اختیار چیزی که با استخاره تعیین شده، دعوی علم غیب نامید و نیز نباید آن را تعریض به شئون الوهیت پروردگار نام نهاد، کما این که مشورت را هم نباید به خیال این که تشریک غیر خدای تعالی در امور خود است، شرک نامید.»

برای استخاره در اسلام، نمازی هم وجود دارد به نام «صلات استخاره» که دو رکعت دارد.

استخاره را در حقیقت می‌توان نوع دیگری از فال و فال‌گیری دانست، با این تفاوت که در استخاره، فرد فقط از خدا تقاضای کمک و راه‌نمایی می‌کند. پیش از اسلام، نوعی «فال» در سرزمین عربستان و در بت‌کده‌ها بوده که بسیار به استخاره کردن شباهت دارد و ممکن است که استخاره در اسلام، از همان نوع فال‌گیری، ریشه گرفته و بعدها، تغییر کرده باشد.

در کتاب «الاصنام»، نگارش «هشام بن محمد» به این نکته اشاره شده است که پیش از ظهور اسلام، در بت‌کده‌ها، در مقابل بت اعظم، ظرفی بود حاوی هفت تیر یا تکه چوب که بر روی هر کدام از آن چوب‌ها، واژه‌ای حک شده بود. وقتی کسی دچار مشکل می‌شد و یا واقعه‌ای اتفاق می‌افتاد که صحت آن واضح نبود، در مقابل بت بزرگ بت‌کده، نیت می‌کرد و یک چوب را بیرون می‌کشید و هر چه روی چوب آمده بود، می‌پذیرفت. این امر هم پیش‌تر در مواردی رخ می‌داد که در حلال‌زاده بودن فرزندی شک می‌کردند، عزم سفر داشتند و یا کدورتی قومی بین‌شان رخ می‌داد.

مشابه چنین روشی برای فال‌گیری یا استخاره، گاه امروز هم در بعضی مناطق شرق و جنوب شرق آسیا مشاهده می‌شود.

درست است که پیش از ظهور اسلام در سرزمین عربستان هم پدیده‌ای مشابه استخاره وجود داشته است، اما ظهور این پدیده در جهان، به اعراب و سرزمین عربستان محدود نیست. بسیاری از پژوهش‌گران، ریشه‌ی فال‌گیری را در چین باستان می‌دانند.

در چین باستان، برای دیدن آینده و انتخاب مسیر، «لاک» لاک‌پشتی را در آتش می‌انداختند و بعد از بیرون کشیدن آن، خطوط به وجود آمده بر اثر حرارت آتش روی لاک را، از طریق فنون مخصوصی، بررسی و تفسیر می‌کردند. بعضی پژوهش‌گران بر این باور هستند که همان خطوط روی لاک‌ها که کاربرد پیش‌گویی داشت، بعدها ایده‌ای شد برای اختراع خط چینی. علم تقدیرات یا پیش‌گویی و کمک گرفتن از نیروهای فوق طبیعی در چین باستان، باعث به وجود آمدن سبک پیچیده و مرموزی از پیش‌گویی و هماهنگی با سطوح کیهانی شد که به «پی‌چینگ» شهرت یافت.

در هر حال، علمای اسلامی، استخاره در اسلام را متفاوت از پیش‌گویی و فال و غیره می‌دانند و آن را نوعی ارتباط «بنده» با «خدا» قلمداد می‌کنند.

در چند سال اخیر، استخاره هم از تکنولوژی در امان نمانده و زیاد به‌گوش می‌رسد که نرم‌افزارهای رایانه‌ای استخاره و یا تلفن‌های گویا برای استخاره کردن هم راهی بازار شده است. در کل، استخاره را یا خود شخص انجام می‌دهد و یا از صاحب‌نظر و مرجع دینی برای این کار مدد می‌گیرد.

گروهی استخاره را باور ندارند و گروه دیگر، برای انجام بعضی از اعمال در زندگی‌شان مانند ازدواج، سرمایه‌گذاری، سفر و غیره، دست به دامن استخاره می‌شوند و آن را مشورت با خدا می‌دانند.
